

TÁJGONDOZÁSI FELADATOK A MÉLYSZEGÉNYSÉG ELLENI KÜZDELEMBEN

THE ROLE OF LANDSCAPE MANAGEMENT IN THE FIGHT AGAINST EXTREME POVERTY

SZERZŐ/BY:

KATÓ ESZTER, NÁDASY LÁSZLÓ

BEVEZETÉS

„Ma Magyarország egyik legsúlyosabb gondja a szegénységben élők, közöttük a roma népesség helyzetének fokozatos romlása. [...] Minden harmadik ember (kb. 3 millióan) ma Magyarországon a szegénységi küszöb alatt él, közülük 1,2 millióan mélyszegénységben. A szegénységi kockázatok különösen sújtják a gyermekeket és a hátrányos helyzetű térségekben élőket.” – kezdi vezetői összefoglalóját a 2011-ben született Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégia.¹ A lesújtó helyzetkép még akkor is igaz, ha sokan ebből mit sem érzékelünk. A leghátrányosabb helyzetű – a jogszabályokban „fejlesztendőnek” nevezett² – járások aránya 2015-ben 31%, vagyis 174 járásunk közül 54-ben lakik a lakosságnak

az a 15%-a, amely kedvezőtlenebb körülmények között él társadalmi és demográfiai adottságok, lakás- és életkörülmények, helyi gazdaság és munkaerőpiac, valamint infrastruktúra és környezeti állapot szempontjából. A legrosszabb helyzetben a „komplex programmal fejlesztendő járások” vannak, melyekben a magyar lakosság legnehezebb körülmények között élő 10%-a lakik³ (1. ábra).

A leghátrányosabb helyzetben lévő térségekben számos településen tapasztalható a mélyszegénység. Az ebből adódó nehéz élethelyzetek majdnem minden esetben szegregálódáshoz és különböző összetett, szociális és társadalmi problémához vezetnek. Ezeknek a térségeknek a fejlesztése tehát elképzelhetetlen pusztán gazdasági alapon. Minden esetben valóban

1 Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégia – Mélyszegénység, gyermekszegénység, romák – (2011–2020). 2011. KIM Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság, Budapest. p. 6.

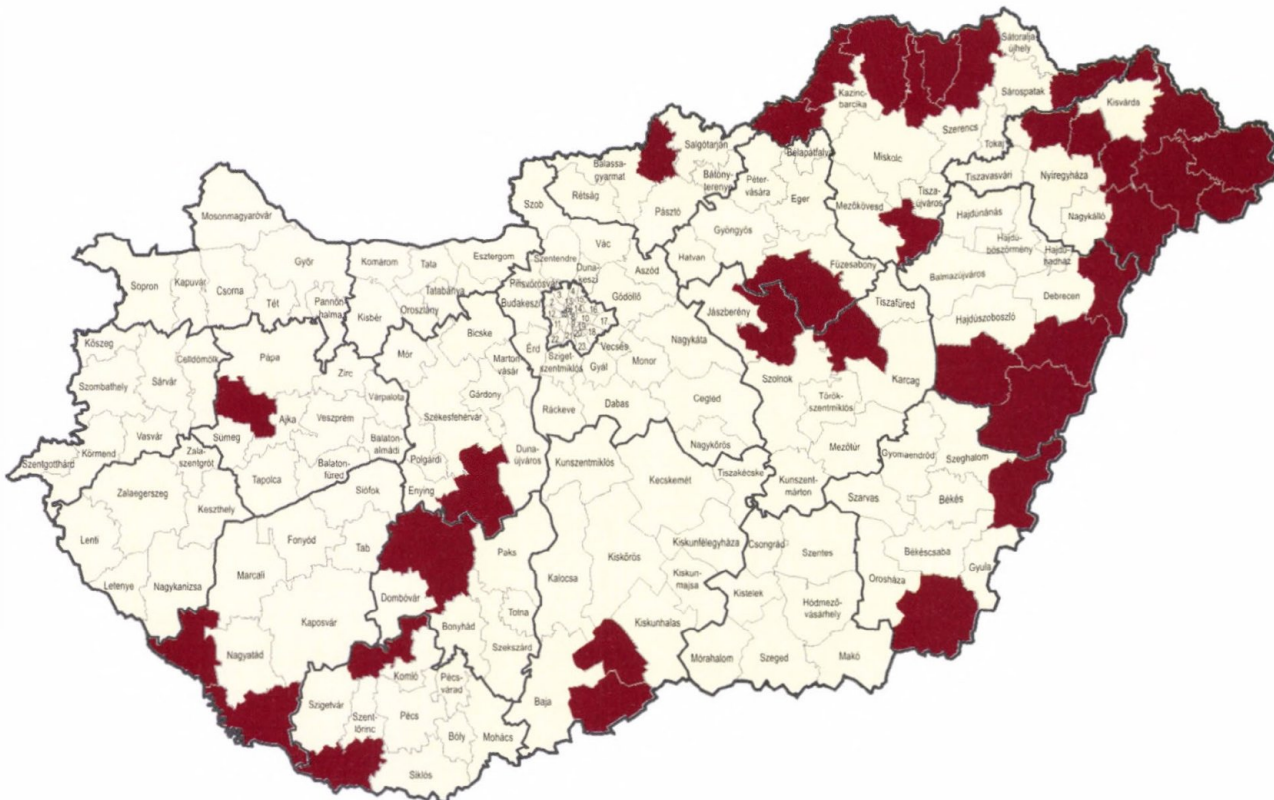
2 311/2007. (XI. 17.) Kormányrendelet a kedvezményezett térségek besorolásáról

3 290/2014. (XI. 26.) Kormányrendelet a kedvezményezett járások besorolásáról

1. ábra/fig.:

Komplex programmal fejlesztendő járáások 2015-ben (a népesség 10%-a) / Districts designated for development by a complex programme in 2015 (10% of population)

(SAJÁT SZERKESZTÉS/
CREATED BY
AUTHORS)

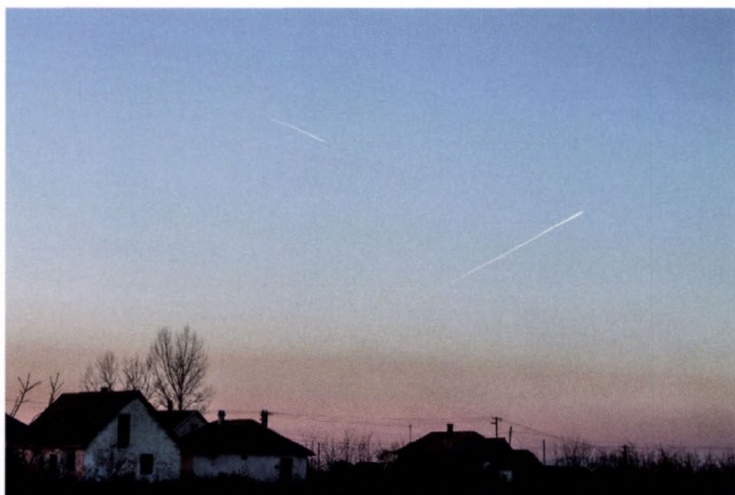
„komplex”, szociális elemeket is tartalmazó programokra van szükség.

A tájgondnokság lényege, hogy a tájat értő, érző és abban élő szakemberek hálózatát hozza létre, akik a helyi adottságokra építve fogalmazhatnak meg fejlesztési javaslatokat és segíthetnek azok megvalósításában. A tájgondnokok ismerik lakóhelyük táji, természeti és ökológiai adottságait, a táj múltjának tükrében átlátják a területi és települési folyamatok összességét, valamint személyes kapcsolatuk van az ott élő emberekkel és tisztában vannak a helyi megélhetési körülményekkel is. A helyi adottságok és lehetőségek pontos ismerete és erőforrásként való alkalmazása a közösségi, értékörző fejlesztések megvalósulásának és hosszú távú fennmaradásának záloga lehet.⁴

A tájgondnokképzés előkészítése kapcsán felvettük a kapcsolatot több, a mélyszegénység leküzdésében élen járó szervezettel is, annak érdekében, hogy megismerjük a jó gyakorlatokat és feltérképezzük, hogy a tájgondnokságnak milyen szerepe lehet ezen a területen. Meggyőződésünk, hogy a legjobb eredményt a németországihoz hasonló, országos szintű tájgondnoki rendszer kiépítésével lehetne elérni.⁵ Jelenleg azonban két olyan egyesületet ismerünk, melyek tájgondnoki szerepkört betöltve jelentős eredményt értek el a társadalmi felzárkóztatásban és ennek kapcsán jó rálátásuk van a mélyszegénységgel érintett térségek kezelésére. Kutatásunk anyaga két esettanulmányt dolgoz fel, melyek az érintett szervezetek – a Magyar Máltai

⁴ Illyés Zsuzsanna (2016): Tájgondozás, mint a helyi tájvédelem eszköze. *4D* 2016/40. pp. 14-23.

⁵ Hubayné Horváth Nóra (2016): Sikeres német tájgondozási modell Németországban. *4D* 2016/40. pp. 2-13.

1. kép/pict.:
Tarnabod látképe. A faluban, ahol a lakosság kilencven százalékáa roma, tíz éve kezdődött a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét programja /

View of Tarnabod. The Hungarian Charity Service of the Order of Malta has been operating its Jelenlét („Presence”) Programme for ten years in the village where 90% of the population is Roma

(FOTÓK/PHOTOS CREDIT: MMSZ/HAJDÚ D. ANDRÁS)
2. kép/pict.:
Gyermekek játszanak egy tarnabodi ház udvarán / Children playing in the yard of a house in Tarnabod

3. kép/pict.:
Utcakép Monor „Tabán” nevű romatelepén / Street view of the Roma neighbourhood of Monor called “Tabán”
4. kép/pict.:
Fiatalok fociznak a grundon, Monor

Tabánnak nevezett romatelepén, ahol a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét programja tíz éve működik / Young people playing football on a lot in the Roma neighbourhood of

Monor called Tabán. The Jelenlét („Presence”) Programme of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta has been in operation here for ten years

5. kép/pict.: Egy lakó áll háza előtt Pécs György-telep nevű romatelepén. A MMSZ Jelenléte itt hét éves múltra tekint vissza / A resident standing in front of his house in

György-telep, a Roma neighbourhood of Pécs. The Hungarian Charity Service of the Order of Malta has been present here for seven years now **6. kép/pict.:** Bozótirtás közmunka

keretében a Máltai Szeretetszolgálat szervezésében a pécsi György-telepen / Community workers clearing bush at György-telep, Pécs. The operation was organized by the

Charity Service of the Order of Malta

Szeretetszolgálat Egyesület és az Igazgyöngy Alapítvány - munkatársaival^{6,7} készült mélyinterjúkra támaszkodnak.

A MAGYAR MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT TÁJGONDNOKI TEVÉKENYSÉGE

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület (röviden: a Málta), a 900 éves Szuverén Máltai Lovagrend keresztény szellemiségű magyarországi segélyszervezete 1989-ben alakult, és 1998. január 1-jén kiemelkedően közhasznú szervezetté vált. Az egyesület tíz éve foglalkozik cigányok lakta nyomortelepek integrálásával. Jelenleg kb. 2000 alkalmazottuk van, akik munkáját mintegy 5000 aktív önkéntes segíti. A Málta fő profilja a hajléktalanok segítése, azonban napjainkban már több száz munkatárs vesz részt a nyomortelepek integrálásával kapcsolatos tevékenységekben is.

A nyomortelepeken élőkkel kapcsolatban az egyik legmegrázóbb tapasztalat, hogy még a frissen beköltözők (pl. szociális bérlakásokból kitelepítettek) esetében is már az első két-három hónap végére olyan erős függőségek fejlődnek ki (alkohol, drogok), hogy hatásukra az emberek egyszerűen elvesztik azon képességüket, hogy visszacsatlakozzanak a társadalomba (vagyis integrálódjanak). A másik tényező, ami a telepek azonnali megszüntetése ellen szól, hogy az ott lakóknak minden nyomor, viszály és agresszió ellenére is szükségük van arra a biztonságra, amit a közösség nyújt mind mentálisan, mind fizikailag. A Málta módszere ezért a folyamatos és kitartó szociális munka, melynek

segítségével a telep lakossága kis, követhető lépésekben juthat el a teljes és tartós integrációig. Ezen a filozófián alapul az egyesület egyik legsikeresebb programja, a „Jelenlét” is, mely ma már az ország 14 településén működik, és amely elsősorban az alapvető lakhatási körülmények javítására és különböző szociális fejlesztésekre (közösségépítés, játszóház, gyermekprogramok, sport stb.) irányul (1-6. kép).

A Málta másik, hasonló programja, amely a tájgondnoki szerepkört is érinti, a Tolna megyei Gyulajon valósult meg. A kistelepülésen az önkormányzat visszavette az önkormányzati földeket mezőgazdasági művelésre, egyrészt települési szintű önellátás (iskola, óvoda, közétkeztetés stb.) céljából, másrészt azért, hogy a közmunkaprogram keretében foglalkoztatottak elsajátíthassák azt a földművelési tudást, melyet aztán saját kertjeikben is hasznosíthatnak. Az önkormányzat az otthoni termelést sertések, napos baromfiak adományozásával is segíti. A jelentkezők takarmányt kapnak az állatok ellátásához, és az önkormányzat pénzbeli juttatással is honorálja azt a munkát, melyet az állataikra fordítanak. Az önkormányzat a megtermelt nyersanyagokra alapozva kisebb feldolgozóüzemeket és ezekhez kapcsolódóan üzleteket is kialakított, melyekben a lakosság olcsón juthat a húshoz és a savanyított termékekhez.

A tájgondnokság hátrányos térségekben történő megvalósításához tanulságos lehet még a Gyerekesély program, melynek kidolgozásában a Magyar Máltai Szeretetszolgálat konzorciumi partnerként vett részt, és mely az ország 32 járásában működik. A program lényege dióhéjban, hogy egy mozgó játszótér segítségével történő játékos gyermek-

6 Bátki Márton, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat programkoordinátora szóbeli közlése, 2015. ősze

7 L. Ritók Nóra, az Igazgyöngy Alapítvány alapítója és Lisztes Ferenc alapítványi munkatárs szóbeli közlése, 2015. ősze

foglalkoztatás, (roma) szülőkkel-polgármesterrel való kötetlen beszélgetés egésze alatt valójában a településeket érintő mindennapos problémák feltérképezése, felderítése zajlik nagyon tudatos módon, intenzív utcai jelenléttel. Az így kapott információkat a Málta munkatársai továbbítják az érintett hivatalok, intézmények, egyéb szereplők felé, így megkezdődhet a közös, kreatív gondolkozás a valós problémák megoldására.

AZ IGAZGYÖNGY ALAPÍTVÁNY TÁJGONDNOKI TEVÉKENYSÉGE

Az Igazgyöngy Alapítvány 1999-ben alakult Berettyóújfaluban egy művészeti iskola létrehozására. Tanév közben, egy családlátogatás során derült rá fény, hogy az iskola néhány tanulója milyen szintű nyomorban él. Az első alkalmat számos újabb látogatás, közös rajzolás és játék, adományozás követte. Kéthárom év alatt azonban világossá vált, hogy ezek nem jelentenek valódi megoldást a mélyszegénységben élők problémájára. A valós problémák, problémarendszerek feltárása után az alapítvány olyan összetett esélyteremtő modell fejlesztésébe fogott, mely példa nélküli az országban. Rendkívül szerteágazó tevékenységük három pilléren alapul:

- oktatás
- családgondozás, közösségfejlesztés, önfenntartó képességek növelése
- intézményi együttműködés azokkal, akiknek dolga van a mélyszegénységben élőkkel.

Az Igazgyöngy Alapítvány „minta-területe” Told, a halmozottan hátrányos helyzetű zsákfalu a berettyóújfalui járásban. Itt az alapítvány hat éve van jelen. A kistelepülésnek háromszáz

lakosa van (80–90 család), ebből csupán néhány fő rendelkezik érettséggel. A lakosság kb. 70%-a roma; vannak köztük romungrók, oláh cigányok is. Némelyek Erdélyből jöttek, másokat Magyarország más részeiről telepítettek a faluba. A magyar népesség többségében idősekből áll. Néhány életkép a hat évvel ezelőtti falu életéből az alapító, L. Ritók Nóra blogjáról: „az egész utcában sehol nincs bent a víz, és még pottyantós WC sincs”; „két téglára állított lábasban főtt az ebéd, [...] rengeteg gyerek, és persze kutya”.⁸ A társadalom többsége számára elképzelhetetlen körülmények közüli kitörést sok egyéb tényező mellett az is nehezítette, hogy a lakosság nagy része szinte soha nem dolgozott, így a munkamorál hihetetlenül alacsony volt.

Az Igazgyöngy Alapítvány jelenleg 24 főt foglalkoztat. Hat fő dolgozik Toldon, akik közül öt roma származású helyi lakos. A Toldon végzett szerteágazó fejlesztési tevékenység a teljesség igény nélkül:

- társadalmi és szociális fejlesztések: baba-mama klub, Tanoda, fogamzásgátló program, főzőtanfolyam, kultúrház működtetése;
- tájgondnoki jellegű feladatok [7-10. kép]: közösségi kert, kiskert program, Mesekert, ólépítési program, biobrikett gyártás, vadon termő növények gyűjtése, lekvárfőző manufaktúra;
- művészeti programok: hímző-varró manufaktúra a művészeti iskolában tanuló gyermekek rajzai alapján;
- egyéb: gyógyszer program, asztalos műhely.

Az alapítvány alapelve, hogy a lakosságnak nem kötelező együttműködni, azonban segítséget csak az várhat, aki maga is kiveszi a részét a közös feladatokból.

⁸ <http://nyomorszeleblog.hvg.hu/>

A Máltai Szeretetszolgálathoz hasonlóan vallják, hogy valódi, mélyreható változásokat csakis partneri alapon, a helyiekkel együttműködve, a „közösségi igazságosság” mentén lehet elérni. Ez ugyan sokkal tovább tart, mint a tekintélyelvű megoldások, de cserében sokkal stabilabb eredményt hoz. Az alapítvány táj- és településképpen is változást hozó fejlesztéseit több éves közösségfejlesztési munka előzte meg, és nézetük szerint enélkül nem is sikerült volna. A bizalom megteremtésének az alapja pedig a tapasztalatok szerint

egyértelműen a gyermekközpontúság: ha sikerül a lakosságot meggyőzni arról, hogy a fejlesztések a gyermekek jövője érdekében történnek, akkor sokkal szívesebben működnek közre.

TÁJGONDNOKI KIHÍVÁSOK AZ INTEGRÁCIÓBAN

Az interjúk során a Magyar Máltai Szeretetszolgálat és az Igazgyöngy Alapítvány munkatársainak a véleménye az eltérő módszerek és tevékenységek ellenére

7. kép/pict.:
Házfelújítás Toldon,
az Igazgyöngy
Alapítvány
segítségével / House
renovation in Told,
aided by Igazgyöngy
("Pearl") Foundation
(FOTÓK/PHOTOS
CREDIT: IGAZGYÖNGY
ALAPÍTVÁNY /
IGAZGYÖNGY
FOUNDATION)

10. kép/pict.:
Toldi lakosok által
készített
napkollektor
gyümölcsök és
zöldségek aszalására
/ Solar panel
constructed by
residents in Told, used
for drying fruit and
vegetables

8. kép/pict.:

Egy saját kiskert
Toldon / A private
garden in Told

9. kép/pict.:

Trágyázás az
Igazgyöngy
Alapítvány saját
traktorával /
Fertilization using a
tractor owned by
Igazgyöngy
Foundation

többségében összecsengett azzal kapcsolatban, hogy a képzendő tájgondnokok miként lehetnének a segítségükre. Mindkét szervezet hangsúlyozta, milyen nagy szükség van a földműveléssel kapcsolatos ismeretekre, mivel a kertészeti tudás többnyire kiveszett ezeken a településeken és maguk a szervezetek is csak külső szakértők vagy szakirányú végzettségű munkatársak bevonásával tudnak szert tenni rá.

Szintén egybehangzó volt az alternatív közműkiváltási módok és az alternatív tüzelőanyagok iránti igény. Az

utóbbira létező, megvalósult példa a biobrikett-program az Igazgyöngy Alapítvány gondozásában, mely öt éve indult el Feldmár Nóra, Hollandiában végzett ipari ökológus kezdeményezésére. A brikettek a faluban és közvetlen környezetében fellelhető anyagokból (napraforgóhéj, papír és víz) készülnek közösségi munkával, a kész fűtőanyag elsősorban azokat a családokat segíti, akik maguk is részt vettek a gyártásban. Az alternatív közműkiváltási módok kidolgozására elsősorban azért lenne szükség, mivel a hátrányos helyzetű térségekben

sok esetben a rezsiköltségek felemész-
tik az önkormányzat bevételeit – ha eze-
ket sikerülne valamilyen módon csök-
kenten, több juthatna a szociális prog-
ramokra, segélyekre, fejlesztésekre.

A Máltai Szeretetszolgálat lehetséges
tárgondnoki feladatként nevezte meg a
nyomortelepek integrációjával érintett
egyes szakágak, intézmények összehan-
golását (mintegy generáltervező mód-
jára); a különféle, a szükséges fejleszté-
seket segítő pályázatok becsatornázását
és célszerű felhasználását; az értelmi-
ségi becsatornázását akár időlege-
sen, építőtáborok vagy hasonló intenzív
jelenlét formájában; valamint az önkén-
tesség szervezését, kezelését is. Ezeket
a tevékenységeket az Igazgyöngy Ala-
pítvány munkatársai is szükségesnek
tartják és jelenleg saját erőből végzik.

Milyen kompetenciák szükségesek
a feladatok megvalósításához? A szer-
vezetek egybehangzó véleménye sze-
rint a legfontosabb ebben a munká-
ban a nyitottság, az előítélet-mentes-
ség és az őszinte elfogadás. Másképpen
fogalmazva, a tárgondnoknak képes-
nek kell partneri viszonyban elfogadtat-
nia magát a mélyszegénységben élő cso-
portokkal. Szintén lényeges a jó kom-
munikációs készség és a különböző
tréning- és coachingtechnikák ismer-
ete és gyakorlati alkalmazása. Mind-
emellett szükséges a türelem és a kitar-
tás is, hiszen az eredmények a legtöbb
esetben nem látványosak, csak hosszú
évek, évtizedek munkájával jönnek létre.

ÖSSZEFOGLALÁS

Hazánkban a mélyszegénység 1,2 mil-
lió embert érint, akik többségében a
36 komplex programmal fejlesztendő
járás valamelyikében élnek. Mivel
az itt élő emberek állapota magára
a tájra is rányomja a bélyegét, a táj-
gondnokság nyilvánvalóan nem von-
hatja ki magát ebből a szomorú, sok
embert és számos tájat érintő téma-
körből. Reményre ad okot, hogy ezen a
nehéz területen is vannak olyan jó gy-
akorlatok, melyek ugyan hosszú évek,
évtizedek alatt, de tartós és mara-
dandó pozitív változást képesek elérni.

A hálózat sikere esetén a tárgondno-
kok a helyi értékekre alapuló fejleszté-
sek megfogalmazásával és a helyi lakos-
ság megszólításával a nehézségekkel
küzdő térségek megújulásának irányítói
lehetnek. Fontos leszögezni, hogy nincs
egységes recept, így az egyes jó pél-
dák egy az egyben nem, szemléletükben
viszont mindenképpen adaptálhatók. A
feladat megoldható, de nagyfokú elhiva-
tottságot kíván! ©